

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

Överklagande av hovrättsdom – olaga hot

Klagande

Riksåklagaren

Motpart

H

Ombud och offentlig försvarare: Advokaten JS

Saken

Olaga hot

Dom

Hovrättens över Skåne och Blekinge, avd. 1, dom den 31 oktober 2007 i mål B 52-07

Yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom dömer H för olaga hot, grovt brott. Vidare yrkas att Högsta domstolen, oavsett hur hotbrottet rubriceras, bestämmer påföljden till fängelse.

Domarna i målet

I målet utredda omständigheter

Jag ifrågasätter inte domstolarnas bedömning av vad som är utrett i målet.

H och målsäganden har tidigare varit sambor och har en 6-årig dotter tillsammans. Dagen innan den aktuella händelsen hade H hjälpt målsäganden att flytta. Under och efter flytten bråkade de, främst om dottern.

Dagen efter flytten kom H till målsägandens bostad. Han var då arg och irriterad. H bankade på ett fönster och målsäganden gick ut i trapphuset där hon mötte H. När målsäganden började gå uppför trappan mot sin lägenhet blev H

ursinnig, tog tag i hennes hår och drog omkull henne nedför trappan. När målsäganden låg ned tog H ett grepp om hennes hals som gjorde ont. H tryckte därefter en kniv med ett cirka 20 cm långt blad mot målsägandens hals vilket förorsakade en sårskada. I samband därmed säger han att han ska skära halsen av henne. Målsäganden upplevde situationen som fruktansvärd, var rädd och övertygad om att hon skulle dö. Efter att hon skrikit att hon skulle vara snäll och lyda H lät han henne resa sig upp.

H gick sedan tätt bakom målsäganden och puttade henne i ryggen in i lägenheten där deras dotter fanns. Eftersom H höll handen innanför jackan trodde målsäganden att han hade kniven där. H tog sedan fram ett föremål med sladd och sade att det var början till en bomb som han kunde slänga in genom hennes fönster. H lämnade sedan lägenheten. Hela händelseförloppet varade cirka 10-15 minuter.

Senare samma dag ringde H till målsäganden och sade att om hon ringde polisen skulle han döda henne. Han sade också att om hon ringde polisen skulle det ske två mord vilket målsäganden uppfattade som att han först skulle döda en polis och sedan henne. Hs uttalanden gjorde målsäganden rädd.

Målsäganden har berättat att hon mådde fruktansvärt dåligt efter händelsen. Hon var rädd och chockad och hade inte stannat kvar i lägenheten om inte H hade gripits av polisen. Av ett läkarintyg framgår att målsäganden sedan tidigare led av ångestbesvär, att hon försämrats efter den i målet aktuella händelsen, att koncentrationssvårigheter, initiativsvårigheter och sömnproblem begränsade hennes arbetsförmåga och att hennes arbetsförmåga var helt nedsatt under en månads tid.

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten dömde H för misshandel och övergrepp i rättssak av normalgraden. Även åtalet avseende olaga hot befanns styrkt. Brottet hade enligt tingsrättens mening präglats av sådan särskild hänsynslöshet att det var att bedöma som grovt.

Vad gäller påföljden uttalade tingsrätten att med hänsyn till gärningarnas art och samlade straffvärde kunde någon annan påföljd än fängelse inte komma i fråga. Enligt tingsrätten saknades anledning att vid straffmätningen frångå straffvärdet, vilket ansågs uppgå till åtta månaders fängelse.

Hovrättens bedömning

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att hotbrottet rubricerades som olaga hot av normalgraden. Vidare bestämdes påföljden till villkorlig dom med samhällstjänst 120 timmar.

Enligt hovrätten har hotet i trapphuset – även om det haft kort varaktighet – varit av allvarlig natur medan det senare hotet i lägenheten framstår som mindre allvarligt. Vid en samlad bedömning av omständigheterna anser hovrätten emellertid att det olaga hot som H gjort sig skyldig till inte bör anses falla inom den kvalificerade kategori av gärningar som ska bedömas som grovt brott.

När det gäller påföljdsfrågan ansåg hovrätten att den brottslighet H gjort sig skyldig till hade ett straffvärde motsvarande fyra månaders fängelse. Misshandelsbrott, olaga hot och övergrepp i rättssak av ifrågavarande slag konstaterades typiskt sett vara brottslighet av sådan art att det föreligger en presumtion för att bestämma påföljden till fängelse. Något övervaknings- eller kontrollbehov hade inte framkommit varför det inte ansågs finnas förutsättningar för skyddstillsyn. Enligt hovrätten saknades särskild anledning att anta att H skulle återfalla i brott varför de allmänna förutsättningarna för villkorlig dom var uppfyllda. Villkorlig dom i förening med böter ansågs emellertid inte vara en tillräckligt ingripande påföljd för de brott H gjort sig skyldig till. Däremot var brottens karaktär inte sådana att villkorlig dom framstod som utesluten om den förenades med ett sådant skärpande inslag som en föreskrift om samhällstjänst utgör. H konstaterades ha samtyckt till att fullgöra samhällstjänst och ansågs lämplig för sådan tjänst. Hovrätten bestämde därför påföljden till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst.

Grunder

Yttrande från Utvecklingscentrum Göteborg

Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum i Göteborg har ett särskilt ansvar för metodutveckling när det gäller bl.a. bekämpande av våldsbrott och brottet olaga hot. Utvecklingscentrum har inkommit med yttrande när det gäller frågan om överklagande. Yttrandet bifogas.

Rubriceringsfrågan

Straffbestämmelsen, förarbeten och rättsfall

Enligt 4 kap. 5 § första stycket brottsbalken döms den som lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom till böter eller fängelse i högst ett år.

Sedan den 1 juli 1993 finns i paragrafens andra stycke en särskild straffskala för olaga hot som är att bedöma som grovt brott. Straffskalan för det grova brottet innefattar fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. I lagtexten finns inga anvisningar om vilka gärningar som bör bedömas som grova brott.

I Utvecklingscentrums yttrande finns under rubriken Rättsläget en redogörelse för relevanta förarbeten och rättsfall. Jag får i denna del hänvisa till yttrandet.

Något om konkurrensfrågan

När en domstol ställs inför frågan om den ska döma för ett eller flera brott förövade av samma gärningsman föreligger enligt straffrättsligt språkbruk en konkurrensfråga. Konkurrens rörande konkreta gärningar brukar benämnas gärningskonkurrens. Om någon genom sitt handlande formellt överträtt flera straffbud är det fråga om olikartad konkurrens. Dömer domstolen i en sådan situation för flera brott brukar man tala om brottskonkurrens. Om domstolen i stället dömer för endast ett brott dömer domstolen i lagkonkurrens. Domstolen ställs således inför valet mellan att döma för alla begångna brott eller att låta något eller några konsumeras av ett annat brott. Enligt Jareborg råder dock en presumtion för att lösningen brottskonkurrens är den riktiga. Det är särskilt i en del fall där gärningsmannen har begått flera brott efter varandra som det är rimligast att anse att bestraffningen av ett av brotten också avser de övriga. Så är fallet, när de förövade brotten står i sakligt samband med varandra och det är vanligt och normalt att sådana brott följer på varandra (se Jareborg, Straffrättens gärningslära, 1995, s. 215).

För att det ska aktualiseras att anse vissa brott som medbesträffade krävs enligt Jareborg ett visst organiskt samband mellan brotten. De bör hållas samman av en gemensam faktor, t.ex. utgöra led i samma brottsplan eller ha samma angreppsobjekt. Jareborg uttalar vidare följande (a.a., s. 217).

Vid olikartad konkurrens bör vidare krävas, att de aktuella straffbestämmelserna har likartade skyddsintressen, eller att det är så normalt att brotten begås i förening, att man kan förutsätta, att straffvärdet hos det viktigaste brottet inte påtagligt påverkas av att också det eller de andra begås, eller att en förhöjning i straffvärde utan problem generellt kan beaktas vid straffmätning i anledning av det viktigaste brottet. Detta innebär att de olika brotten straffskalor har betydelse för bedömningen. Men det är inte alltid så, att det brott som kan bestraffas strängast konsumeras de övriga. Det kan tänkas att skillnaden i konkret straffvärde mellan de olika brotten är så stor, att ett brott är uppenbart grövre än de övriga, trots att straffskalan är svårare vid ett annat brott.

När ett brott är att anse som medbesträffat, är antingen ”gränsstraffvärdet” hos detta försumbart eller också framstår det som mest praktiskt, på grund av att kombinationen är vanlig, att beakta det i samband med bestraffningen av ett annat brott. Särskild bestraffning av det medbesträffade brottet framstår därför som obehövlig och skulle ibland närmast innebära en orättvis dubbelbesträffning.

Jareborg ger ett stort antal exempel på olika konkurrenssituationer och hur man bör se på dem. Därvid uttalar han bl.a. att om vid olaga hot hotet förverkligas har man att ta ställning till om olaga hot ska anses utgöra en medbesträffad förhandling. Om hotet framstår som en helt fristående gärning (klart skild tidsmässigt och oftast även rumsmässigt) döms enligt Jareborg för båda brotten. Detsamma anges gälla om hotet avser en grövre gärning än den som sedan förverkligats (a.a., s. 220).

Jareborg konstaterar att straffrättskommittén rekommenderade ett särskilt förfarande vid vissa fall av lagkonkurrens. I en del straffbestämmelser upptogs förövandet av ett brott som en omständighet, som kan föranleda att ett annat brott bedöms som grovt. Den rekommenderade ordningen, som brukar benämnas lagkonkurrens med citering, är att man ska nämna båda brottsbeteckningarna i domen i enlighet med exemplet ”grovt bedrägeri medelst urkunds-falskning” trots att domen egentligen bara avser ett brott, grovt bedrägeri. De viktigaste fallen av lagkonkurrens med citering gäller konkurrens mellan å ena sidan bedrägeribrott eller förskingringsbrott och å andra sidan förfalskningsbrott, brott enligt 15 kap. 10 – 11 brottsbalken eller bokföringsbrott, samt konkurrens mellan brott enligt 11 kap. brottsbalken och brott enligt 15 kap. brottsbalken, främst mened eller ovarsam utsaga. Lagkonkurrens med citering är enligt Jareborg även möjlig att använda i fall där det av lagtexten inte alls framgår att förövandet av ett brott kan vara en omständighet som omvandlas till en försvårande omständighet vid ett annat brott, antingen så att det sistnämnda placeras i högre svårighetsgrad eller så att straffmätningen påverkas. Jareborg anser att i enlighet med straffrättskommitténs tankegång borde kombinationer såsom ”grovt rån medelst medelst grov misshandel” och ”grovt egenmäktigt förfarande medelst misshandel” vara den riktiga rubriceringen. I praktiken torde de dock vara sällsynta (a.a., s. 230 f.).

I NJA 1971 B 1 hade den tilltalade tagit strupgrepp på målsäganden och i samband därmed yttrat att han skulle avrätta henne. Högsta domstolen dömde den tilltalade för misshandel av normalgraden och olaga hot.

I NJA 1990 s. 776 hade den tilltalade tilldelat målsäganden ett knytnävsslag samt därefter kastat henne i en å och tryckt ned hennes huvud under vattenytan. Högsta domstolen dömde den tilltalade för misshandel av normalgraden. Sedan misshandeln avslutats hade den tilltalade upprepade gånger fällt hotfulla yttranden till målsäganden i deras bostad. Högsta domstolen fann att han därigenom hade gjort sig skyldig till ett särskilt brott – olaga hot – vid sidan av den tidigare förövade misshandeln.

I NJA 1999 s. 362 hade den tilltalade måttat slag mot målsägandens huvud med en yxa samtidigt som han uttalade att han skulle slå ihjäl målsäganden. Tingsrätten och hovrätten dömde den tilltalade för försök till grov misshandel. Åklagaren hade även yrkat ansvar för olaga hot, grovt brott. Domstolarna fann emellertid att detta brott konsumerades av brottet försök till grov misshandel. Prövningstillståndet i Högsta domstolen avsåg endast en processfråga.

Hovrätten för Nedre Norrland dömde en tilltalad för grov misshandel. Denne hade stuckit en kniv i målsäganden där bröstkorgen övergår till axel och i anslutning därtill uttalat hot att döda målsäganden. Tingsrätten hade även dömt den tilltalade för olaga hot. Detta motiverades med att hotet avsett en annan och allvarligare gärning än hotet. Hovrätten konstaterade att dödshotet uttalats

just i samband med att den tilltalade fattade tag om kniven och stack den i målsäganden. Det olaga hotet ansågs därmed i rättsligt hänseende konsumerat av den grova misshandeln (dom den 28 augusti 2001 i mål B 273-01).

Min bedömning

Bedömningen av rubriceringsfrågan ska ske med hänsynstagande till samtliga föreliggande omständigheter. Såväl försvårande som förmildrande omständigheter som omfattas av Hs uppsåt ska därför beaktas.

H var arg redan när han kom hem till sin före detta sambo och deras lilla dotter. Vid hottillfället var han fullkomligt rasande och hade misshandlat målsäganden genom att dra omkull henne nedför trappan. När målsäganden ligger ned håller H fast henne med ett smärtande tag om halsen samtidigt som han uttalar ett dödshot. H trycker också en kniv med cirka 20 cm långt blad mot målsägandens hals så att en sårskada uppkommer. Vid tillfället fanns ingen annan person i trapphuset.

Det har således varit fråga om ett dödshot som för målsäganden framstått som ytterst akut och skrämmande. Målsäganden var fysiskt underlägsen H och i den aktuella situationen helt försvarslös. H har använt en kniv som han burit med sig. Han har i sitt ursinniga tillstånd vid sidan av det verbala hotet även hotat och skadat målsäganden med kniven. H har tagit bort kniven från målsägandens hals och låtit henne resa sig upp efter att hon underkastat sig honom genom att skrika ”jag ska vara snäll, jag ska lyda”.

Som framgår av utvecklingscentrums yttrande har händelseförloppet fortgått även efter det att målsäganden underkastat sig H och tillåtits resa sig upp från golvet. Händelseförloppet har inte avslutats förrän efter 10-15 minuter. Innan H lämnade bostaden framställde han ytterligare ett allvarligt hot mot målsäganden. Händelseförloppet i stort kan således inte betecknas som kortvarigt.

Hs angrepp på målsägandens integritet förstärks också av deras nära relation och att angreppet skett i anslutning till målsägandens bostad var hon har haft rätt att känna sig trygg. Vidare bör beaktas att målsägandens och Hs dotter fanns i lägenheten vid tillfället.

Visserligen har den aktuella händelsen föregåtts av bråk och meningsskiljaktigheter mellan målsäganden och H. Även om Hs ursinne haft sitt ursprung i nämnda meningsskiljaktigheter har förhållandena emellertid ändå inte varit sådana att H kan sägas ha handlat under provokation.

Målsäganden har enligt egen uppgift mått fruktansvärt dåligt efter händelsen. Av ett läkarintyg framgår att målsäganden redan tidigare lidit av ångestbesvär och att hon försämrats efter den i målet aktuella händelsen. Enligt intyget hade målsäganden ett par veckor efter händelsen koncentrationssvårigheter, initiativ-

svårigheter och sömnproblem. Hs hot har således orsakat målsäganden psykiskt lidande.

Sammanfattningsvis anser jag att gärningen har inneburit ett mycket allvarligt angrepp på målsägandens personliga integritet. H har vid gärningen visat sådan särskild hänsynslöshet att brottet enligt min mening i betydande grad skiljer sig från ”normala” fall av olaga hot. Med hänsyn härtill anser jag att H ska dömas för olaga hot, grovt brott.

H har samtidigt som han uttalat dödshotet tryckt kniven mot målsägandens hals och därvid förorsakat en ytlig sårskada. Han har inte haft uppsåt att skada målsäganden mer än vad som skett. Hotet avser ett mycket allvarligare brott än den misshandel H gjort sig skyldig till. Med hänsyn till omständigheterna anser jag att misshandeln med kniven får anses ingå som ett led i hotet. Som framgått i det föregående utgör handlandet med kniven ett viktigt moment i min argumentation för att hotbrottet ska anses som grovt. Trots detta anser jag att misshandelsbrottet i denna del, med hänsyn till brottets straffskala och omständigheterna i det aktuella fallet, är så allvarligt att det inte rimligen kan konsumeras av det olaga hotet. Också beträffande misshandelsbrottet i övrigt är omständigheterna sådana att det bör dömas för misshandel i konkurrens.

Påföljdsfrågan

Minimistraflet för olaga hot, grovt brott, är sex månaders fängelse. Härutöver har H gjort sig skyldig till misshandel och övergrepp i rättssak. H inledde händelseförloppet med att ta tag i målsägandens hår, dra omkull henne nedför en trappa. Detta misshandelsbrott måste anses som allvarligt. Vidare finns det skäl att se allvarligt på det övergrepp i rättssak som H dömts för. Han har senare samma dag hotat att döda målsäganden om hon gjorde polisanmälan. Det samlade straffvärdet för de brott H gjort sig skyldig till är enligt min mening inte lägre än vad som motsvaras av det åtta månader långa fängelsestraff som tingsrätten utdömde.

Som hovrätten uttalat anses misshandelsbrott, olaga hot och övergrepp i rättssak av ifrågavarande slag vara brottslighet av sådan art att det föreligger en presumtion för att bestämma påföljden till fängelse. Högsta domstolen har i NJA 2000 s. 17 III uttalat att det faktum att det är fråga om misshandel som riktat sig mot en kvinna som står gärningsmannen nära medför att utrymmet för en icke frihetsberövande påföljd normalt får anses vara mindre än vad som annars är fallet. Vidare har Högsta domstolen i NJA 2000 s. 195 uttalat att det vid artbrott som har ett straffvärde om fängelse sex månader krävs alldeles särskilda skäl för att gå ifrån presumtionen för fängelse och döma till villkorlig dom jämte samhällstjänst. Några sådana skäl föreligger inte i det nu aktuella målet varför H bör dömas till fängelse.

För det fall Högsta domstolen skulle bedöma rubriceringsfrågan på samma sätt som hovrätten anser jag att den samlade brottslighetens straffvärde är högre än vad som motsvaras av fyra månaders fängelse. Även om Högsta domstolen skulle dela hovrättens uppfattning beträffande brottslighetens straffvärde anser jag att H ska dömas till fängelse. Med hänsyn till brottslighetens karaktär och omständigheterna kring brotten bör det anses föreligga en stark presumtion för fängelse. Varken beträffande Hs personliga förhållanden eller i övrigt föreligger några omständigheter som kan motivera att påföljden kan stanna vid villkorlig dom jämte samhällstjänst.

Frågan om prövningstillstånd

Riksåklagaren har lagt fast en plan för inriktningen av rättsutvecklingen inom åklagarväsendet. I rättsutvecklingsplanen anges en sammanställning av rättsfrågor som har bedömts som intressanta att få prövade i Högsta domstolen. Planen har tagits fram i samverkan med utvecklingscentrumen och Ekobrottsmyndigheten. En av de rättsfrågor som nämns är just gränsdragningen mellan olaga hot av normalgraden och det grova brottet.

Som framgått i det föregående ger praxis endast begränsad ledning för de rättstillämpande myndigheterna. I NJA 2001 s. 627 ansåg Högsta domstolen mot bakgrund av uttalandena i propositionen att gärningen inte föll inom den kvalificerade kategori av gärningar som ska bedömas som grovt brott. Utöver propositionsuttalandena gjorde Högsta domstolen inga närmare kommentarer beträffande den aktuella frågan. Rättsfallet avsåg för övrigt en mindre frekvent förekommande form av olaga hot.

Åklagarmyndigheten har på uppdrag av regeringen kartlagt domstolarnas straffmätning och påföljdsval i mål om brotten misshandel, grov misshandel, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga hot, grovt olaga hot samt rån och grovt rån. Uppdraget handlades av Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Göteborg och har redovisats genom rapporten Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, En rapport från Åklagarmyndigheten 2007. I yttrandet från utvecklingscentrum i det nu aktuella målet konstateras att det inte går att dra några slutsatser avseende rubriceringsfrågan utifrån den genomförda kartläggningen.

Den situation som är under bedömning i målet – en man som hotar en före detta sambo med kniv – torde inte vara ovanlig i mål angående olaga hot. En prövning av rubriceringsfrågan skulle därför sannolikt vara av praktisk betydelse för såväl domarnas som åklagarnas operativa arbete.

Mot bakgrund av det sagda anser jag att det vore av vikt för ledning av rättstillämpningen om Högsta domstolen prövade rubriceringsfrågan i det nu aktuella målet.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd i målet.

Fredrik Wersäll

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum Göteborg
Åklagarkammaren i Helsingborg (304A-6188-06)